

ԴԻՍՇԵԿԿ

„ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈՒՄԿԱՆ ԴԱՂՆԱԿՅՈՒԹԵԱՆ“ ՕՐԳԱՆ

1906

„Droschak“
ORGANE
de la Fédération
Révolut. Arménienne.

ԴՐՕՇԱԿ

Adresse:
RÉDACTION DU JOURNAL
„Droschak“
GENÈVE (Suisse)

„ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՂՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ“ ՕՐԳԱՆ

Դ Ա Շ Ն Ա Կ Ց Ա Կ Ա Ն Մ Ա Ր Մ Ի Ն Ն Ե Ր Ի Ն

ԵՒ

Ը Ն Կ Ե Ր Ն Ե Ր Ի Ն

(Կ ա գ մ ա կ ե ր պ ա կ ա ն ա գ ր)

Հ. Յ. Գաշնակցութեան առաջիկայ Գ-րդ Ընդհանուր ժողովի առիթով՝ նպատակայարմար դատեց պաշտօնական օրգանի միջոցով անել Հետևեալ ծանուցումը.

1) Ժողովի տեղի և ժամանակի մասին հարկաւոր տեղեկութիւնները կարելի է ստանալ կենտրոնական մարմիններից, կազմակերպական ճանապարհով:

2) Նոյն կենտրոնական մարմիններին է ուղարկւած «Օրակարգը», տարածելու ուր հարկն է:

3) «Օրակարգի» մէջ ցուցակագրւած բոլոր կէտերի վերաբերմամբ՝ մարմիններն ու խմբերը, համաձայն մեր «Կանոնների», պէտք է տան իրենց ներկայացուցիչ-պատգամաւորներին մանրամասն ցուցումներ— հրահանգներ, չը մոռանալով փոքրամասնութեան կարծիքներն ևս, որպէսզի կուսակցաժողովի մէջ արտայայտեն մեծամասնութեան տեսակէտների հետ միասին՝ նոյնպէս և փոքրամասնութեան հայեացքներն ու արձագրութիւնները:

4) Բոլոր մարմինները հրաւիրուած են պատրաստել և ուղարկել լրացուցիչ գրամական հաշիւներ, որպէսզի կազմակերպութեան 1904—1906 թուականի գրամական վիճակը պատկերացւի անթերի իր ամբողջութեամբ:

5) Ժողովի քննութեան առարկայ պիտի լինեն, «Օրակարգի» կէտերից դուրս, ինչպէս այլևայլ մարմինների, այնպէս և անհատ-ընկերների առաջարկները: Հետևաբար նրանք, որոնք ունին այդպիսիները՝ պէտք է պատրաստեն վաղօրօք և ժամանակին առաջարկեն Բիւրօներին, Ընդհանուր ժողովին ներկայացնելու համար:

6) Համաձայն «Օրակարգի» Գ-րդ յօդուածի, ընդհանուր ժողովը պիտի զբաղւի «կարգապահական և գրամական զեղծումների քննութեամբ»: Այդ պատճառով՝ յատկապէս խնդրուած ենք բոլոր մարմիններին, մանրամասնօրէն և անաչառութեամբ արձանագրել ամեն տեսակ զեղծումները— դիտարկումներ, կազմակերպական, թէ գրամական—և Բիւրօների միջոցով ներկայացնել Ընդհանուր ժողովին, որպէսզի կազմակերպութեան բարձր ատենի քննութիւնից չը վրիպի ոչ մի դէպք, ոչ մի փաստ, որը կարող է վնասել կարգապահական գործին, կազմակերպութեան առաջիկայ գործունէութեան և յեղափոխական գաղափարին:

Հ. Յ. Դ.
ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԲԻՒՐՕ

1906, հոկտեմբեր

ԴԻՄԱԳԻՐ ՏԱՐՐԵՐԻ ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄՆ

«Յարմար մօժենտներից մէկը մօտենում է, և հետևաբար անհրաժեշտ է, որ դիրքերը որոշւին: Ո՞ր են, ուրեմն, Օսմանեան կայսրութեան հետ կապած յեղափոխական-գիմադրական տարրերի ծրագրիները, նրանց քաղաքական պահանջները, որոնց ներդաշնակելն ու համախմբելը՝ քաղաքական հեռատեսութեան հըրամայական պատւէն է»:

Այդ հարցն էր, որ մենք առաջագրեցինք «Դրօշակի» անցեալ համարում, և այդ նոյն հարցն է, որ պարտք ենք համարում կրկնել այսօր: Դէպքերը օր օրի վրայ ստանում են հրամայական կերպարանք — երկրի մէջ վիշտն ու բողոքը ուռչում, բազմապատկուում են: Երբեք զի գաղտնարանների մէջ՝ Մարդասպանի մարելու երկիւղն և յոյսը աճում է ըստէ առ ըստէ: Իսկ սահմանազլի վրայ, թէ Ռուսաստանի, թէ Պարսկաստանի և թէ Բալկանեան փոքրիկ պետութիւնների կողմից՝ նոր հովերի, նոր հոսանքների ալիքները զարկում են սուլթանական պետութեան կիսախարստու պատերին այնպիսի ոյժով, որ փոթորիկի նախանշան պիտի համարուի...

Քաղաքական այդ նպատակը տագնապի հանդէպ՝ բոլոր դիմադիր և յեղափոխական տարրերը՝ թիւրք, հայ, ալբան, մակեդոն, յոյն, քիւրդ, չերքեզ, մի գերագոյն պարտք ունեն կատարելու, — պատրաստ լինել պատրաստ՝ ծրագրով պատրաստ՝ տաքտիքով պատրաստ՝ շարժելու, պատրաստ՝ զարնելու...

Սին գանգատները, որքն ու կոծը լրագրական էջերում, ներքին թշնամութիւնն ու պառակտումները — յեղափոխական ակտիւն չեն, և ոչ էլ լուրջ սպանալիք՝ թշնամուն վախեցնելու: Հարկւոր են միաձոյլ, գործնական, խորտակիչ միջոցներ. անհրաժեշտ է յեղափոխական քայլ ու մարտական ծրագիր...

Այդ վճռական քայլի նախապատրաստութեան համար՝ լուսագոյն ճանապարհը այն է, որ փորձած է շատ անգամ և շատ երկրներում, — խորհրդակցութեան կոչել բոլոր դժգոհ խմբերը, գիմադրական թէ յեղափոխական, և մի ընդհանուր կօնգրէի մէջ՝ մշակել օրւայ ան յետաձգելի պահանջները, որոնք պէտք է ներկայացնելն Օսմանեան վաղվայ կառավարութեան, ինչպէս և այն գործնական միջոցները, որոնցով պէտք է ստիպել գործադրելու այդ պահանջները:

Օսմանեան կայսրութեան տանջող բոլոր ժողովուրդների ծոցից դուրս եկած քաղաքական գիմադիր խմբերի այդ կօնգրէն — օրւայ պահանջն է, քաղաքական տարրական հեռատեսութեան թելագրանքը, որից խոյս տալ կարող են միայն նրանք, որոնք ոչ ծրագիր ունին, ոչ հանրային նպատակ, ոչ էլ սօցիալական իրէտը:

«Դ Ր Օ Շ Ա Կ Ի» Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

(ՈՒՂԱՐԿԻԱԾ ԵՆՐՈՊԱԿԱՆ ՄԱՍՈՒԼԻՆ)

ՎԱՆ, հոկտեմբեր 14

Շատախի մէջ կառավարութիւնը ձեռնարկեց մոր խուզարկութիւնները: Այդ նպատակով ոստիկաններ և զինուորներ ուղարկել են թէ Վամից և թէ Բիթլիսից: Խուզարկութիւնները ապարդիւն անցան: Արդիւնքը հետագրւած է Կ. Պօլիս, սակայն կեղծորոմական կառավարութիւնը զարդուրէն կրկնել է իր հրահանգը՝ խմբական ձեռքակալութիւններ ամեն ինչպէս և լինի: Քաղաքական տանջանքներին ակալացու սովի վտանգը: Ուտելիքը սպառւած է. սերմացու անգամ չը կայ: Գիւղեր կան՝ ամբողջապէս դատարկւած: Սովամահ լինելու զէպքեր են եղել: Անարգ ընծխը հասցրել է երկիրը վերջին ծայր քայքայման ու թշուառութեան:

ԹԻՖԼԻՍ, հոկտեմբեր 19

«Հայրենասիրական խմբերի» կազմակերպումը առաջ է տարւում մեծ եռամդով: Նրանց ծրագրիները կառավարական հովանու տակ են, նրանց ժողովները՝ զօրքի պահպանութեան ենթակայ: Երկիրը և անհամագտութեամբ աղբիւրը՝ այժմ իսկական ուսումնարանիկ են, որոնք կառավարութեան հրահանգները գործադրողներն են: Դրանք են թէ պալատի և թէ ժամդարմական վարչութեան գաղտնի խորհրդակցանքերը, ինչպէս և կառավարութեան թեկնածուները՝ դուռնայական առաջիկայ ընտրութիւնների ժամանակ: Լուր կայ, որ Վօրօնցօվ-Դաշկօվ յետ է կանչուում, և մրապաշտօնը պիտի յամծնկ նախկին զինուորական միմիստր Կուրպատկինին:

Ն Ա Հ Ա Տ Ա Կ Ժ Ո Ղ Ո Վ Ո Ւ Ր Դ Ը

Նամակ «Դրօշակին»

Անոնք, մեր միապետական և քաղքենի կառավարութիւնները, պատմութեան առջև կր կրեն իրենց ոճրի պատիժը: Պատմութիւնը անոնց դուռնատ ճակատին պիտի դրուէ շիկացած երկաթով՝ իրենց անամօթութեան խարանքը: Եւ սպառազ սերունդները, երբ մարդկութեան տարեգրութիւնները թղթատեն՝ անոնց ագնութեան արտոյանները փնտելու նպատակով պիտի բռնելն սարսափէ և ամբէ, գտնելով այդ էջերուն մէջ լուսատարութեան մեծ դարին վերջերը, դահիճներու և դահճական մանկլախիներու սերունդ մը, — քստմնելի սերունդը թագակիրներու, որոնք իրենց անզգայութեամբ, անտարբերութեամբ կամ մեղսակից հաճոյակատարութեամբ՝ գործակից եղան երկու հարիւր հազար մարդկային էակներու դարշելի և հրէշային կոտորածին:

Աւ անոնց ոճիրը կը շարունակուի, անոնց հաճոյակատար մեղսակիցութիւնը կը վերանորոգուի, անոնց անարգ անզգայութիւնը կը մշանջնաւորի: Եւ այն վայրերու մէջ, ուր հմայիչ բնութիւնը կը թւի թէ մարդկանց խաղաղ երջանկութեան պիտի նախադասէ, մարդակերպ գազանի անդուր հրամաններու համեմատ՝ ամեն օր նոր և ստիպելի շարագործութիւններ կը կատարուին. պետութեանց կառավարութիւնները կը բռն. անոնց լիազօրները կարմիր սուլթանի նախատեսակներու մէջ կը սպասեն բնդունելութեան պիս ժամին,

անիկա չէ հիմնած արդարութեան և միջազգային խոստումներու յարգանքի վրայ,

«Բարձրաձայն կը յայտարարէ՝ որ Բերլինի դաշնագիրը ստորագրող պետութիւններու հրամայողական պարտականութիւնն է, վերջապէս, գործադրել տալ նոյն դաշնագրի 23 և 61 յօդածներով կանխատեսուած և 1895-ի մայիսեան յիշատակագրով սահմանաւորուած բարենորոգումները:

«Համագումարը՝ իր ջերմագին համակրութիւնը կուղղէ Անդրկովկասի կոտորածներու զոհերուն, ինչպէս նաև լեհական հրէաներու և առհասարակ բոլոր քաղաքներու ոռու զոհերուն:

«Կը հռչակէ ոռու կառավարութեան ոճրալի ընթացքը, ինչպէս նաև միւս կառավարութիւններուն, որոնք յանցաւոր են նոյնանման չարագործութիւններու մէջ»:

Բանսաձևը ընդունեցաւ միաձայն, և յեղափոխական խոհերէն հեռու՝ խաղաղասէրներու ժողովը դարձեալ մի անգամ միացուց իր ձայնը այն բազմութիւն բողոքներուն, որոնք կը կազմեն հայկական դատի բարոյական ոյժը:

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Վ Ի Ճ Ա Կ Ը

Ն Ա Մ Ա Կ Տ Ա Ր Օ Ն Է Ն

Մ Ո Ւ Շ, օգոստոս 1

Քիչ էին կարծես ժողովրդի ցաւերը, թիւրք ճանպէզդարներու խուճեն ալ սկսեց արիւն հոսեցնելը: Անոնք արդէն քաղաքի մէջ հրեշտային կազմակերպութիւն ունին, որու նպատակը—միմիայն հայերը կոտորելն է: Անոնց գրգռումով յուլիսի սկիզբները, նշէ պին Սասո, Մահմուտ պին Հասէ և այլ բրդեր գիշերը յարձակեցան Սասնոյ Տափիկ գիւղի հայերէն Գրգօ Արզունեանի տան վրայ, առևանգեցին Ներսէսի կին Կուլն, Մանուկի կին Շամամը, վրաւորեցին գրնդակահար Գրգօն օճանը և եղբայրը, առաջինը թէկէն, իսկ երկրորդը ոտքէն. տարին 1 ել և 2 գառու ջրաղացի գործիքներ: Երկու կիներն ալ բրդացուցին: Տափիկ մէկն է այն գիւղերէն, ուր զօրանոց կայ. «հանրային ապահովութեան» համար:

Յուլիս 26-ին՝ դարձեալ ճանպէզդարներու գրգռումով Բրդազոմցի Ըմբը անուն ոճրագործ քիւրդը և իր 12 ընկերները իրիկուան ժամը 2-ին՝ յարձակեցան Նորշէնի (հայ կաթողիկ) վրայ. աշկարա կը մտնեն գիւղին երևելիներէն Կեղքոնեան Սողոյի տունը, կը բռնեն Սողոն՝ ընտանիքի անդամներու. ներկայութեան խժգժաբար կը յօշոտեն. կը կտրեն գլուխը և դրան սեմին վրայ կը ջախջախեն, յետոյ կը յարձակին Բիւմալեան Նեմիկ անուն երիտասարդին տան վրայ ու գնդակահար կը սպաննեն Նեմիկը ու հայու շներով կը մեկնին:

Յուլիս 27-ին կրկին ճանպէզդարները կը յարձակին քաղաքին մօտակայ Գասնի գիւղին վրայ, գնդակահար կը սպաննեն Մանուկ Աւետոյեան անուն հայը, որ գիշերը կ'աշխատէր իր արտի մէջ: Անոնցին Վափնայ գիւղ

և հոն գնդակի կ'ենթարկեն ու կալի մէջ կը վրաւորեն Ախճանցի Ապաճանը:

Յուլիս 27-էն սկսեալ ճանպէզդարներու յարձակումը կը շարունակուի, որով և գիւղացիները կը ստիպուին ինքզինքնին պաշտպանել: Մշոյ մէջ սաստիկ խուզարկութիւն կը կատարուի, զօրքերու ջոկատներ բողբալ տակն ու վրայ կ'ընեն ֆէդայիներ փնտռելու պատրուակով: Ս. Կարապետի հարեան գիւղերէն եօթուընկարեւոր հայեր այս անգամ ձերբակալուելով բանտարկուեցան: Բաղմաթիւ անձեր, որոնք զէնքի պատճառով ամբաստանուած են, ձերբակալուելու կը հետամտին: Ժողովուրդը նորէն սարսափի մատնուած է, ինչ անկիւն չը գիտեր: Մարտը արտերու մէջ մեծ աւեր է արած. Աղքատ դասակարգը կը մտածէ գաղթել Տիարպէթի:

Կ Ա Ռ Ա Վ Ա Ր Ա Վ Բ Բ Գ Ա Կ Ա Ն Մ Բ Յ Ո Ւ Մ Ը

(Պիլիխի կուսակալու քիսմ օրհանդիս մէջ)

Մ Ղ Ն Ր Գ, օգոստոս 2

Ղարգանի այժմու դայմագամը նկատելով՝ որ իր գաւառակին պետական հասոյթները տարւէ տարի կը նըւազին, գիւղերը կ'ամայանան, ժողովուրդը կը ցրուի և մասամբ ընաջինջ կ'ըլլայ՝ սո՛սկ Բէնճիմար աշիրէթի պետ Պշար աղային, իր եղբայրներուն և կարգ մը աւազակ ցեղապետներուն ինքնիշխան տիրապետութեան և բռնութեանց երեսէն, ելքի հնարք մը գտնելու համար, կամ աւելի ճիշտը՝ իր թօշակներուն կանոնաւոր գանձման եղանակ մը խորհելով՝ մեծ աշիրէթապետ ու կողոպտիչ սուլթանին և անոր հաւատարիմ ծառաներ՝ միւշիր Զէքի և նահանգին կուսակալ զոտխամին Ֆէրիս փաշաներուն կը դիմէ և դարման տանիլ կը խնդրէ: Սուլթանը, եթէ ո՛չ ժողովուրդին անդորրութեան, գէթ «պետութեան վտանգուած շահերուն պահպանման համար» կը հրամայէ Պշարը ձերբակալել՝ իր համախոհներով հանդերձ: Ասոր համար Պիլիխէն երկու գունդ զօրք լեռնային երկու թնդանթներով ու առատ ապամթերքով կը հասնին Ղարգան, ուր իրենց կը միանայ նաև Պիլիխի Ալայպէյը 300-է աւելի սիյարաներով: Ապրիլ 17-ին կուլ մը կը սկսի Այնգասար գիւղին մօտ, ուր ապաստանած էր Պշար, իր 40—50 արբանեակներուն հետ: Զօրքէն կը սպաննուի հարիւրապետ մը, չափուշ մը և երկու նէֆէր՝ Բրդերու կողմէն անձի կորուստ չը կայ:

Հարիւրապետին և միւս սպանեալներուն արիւնը բնականաբար, աւելի պիտի գրգռէր հրամանատար մարմինը, եթէ սակայն դրամական մեծաբանակ կաշտքով մը չը սիրաշահէր այս վերջինը: Պշար՝ այլևս իր առջև փախուստի լայն ճամբայ մ' ունէր և գիշեր մը իր երեք եղբայրներուն ու ծառաներուն հետ մէկ տեղ ապաստանարանէն ելլելով՝ ուղղակի Սասնոյ և ապա Մոտկանի լեռները կը բարձրանայ իր գլուխն սղատելու կամ աւելի լաւ է ըսել՝ Համիդին քաղաքականութիւնը և անոր անցօր իրատէներն հեզներու համար: Զօրքն ու սիյարան, թէև անամօթարար միշտ կը հետապնդեն դանոնք, բայց անկարելի կ'ըլլայ անոնց հասնիլ, և մինչդեռ իրենք Մաս-

նոյ Սեպուհ Քարուտ լեռները կը դեգերէին յոգնած ու վատակաբեկ, ահա Պշարի Սղերդէն հազիւ մէկ և կէս ժամ հեռու Չանթըք գիւղին մէջ ԸԼԼԱԸ կը լսէ: Այնտեղ կը փութայ միւթէսարը՝ փաշան խումբ մը ձիաւոր և հետեակ զօրքերով, բայց նա կողոպտելով նոյն կողմէն անցնող կարաւանը և գրաստներուն վրայ հեծնելով իր հետիոտն ծառաները՝ շունչ կ'առնէ Միրան աշխրեթի Համիդիէյի գայմագամ՝ Ապտիւլ Բէրիմ փաշային մօտ, որմէ օգնութիւն ու պաշտպանութիւն կը գտնէ պէտք եղածէն աւելի: Իրողութիւնը ստուգելէ յետոյ Ալայ-պէյը իր զօրքերով ճիզրէի մօտ փաշային վրանները կ'երթայ և օրինաւորապէս կը պահանջէ չարագործներուն յանձնելը: Աւելորդ է լսել որ տրւած պատասխանը ժխտական կ'ըլլայ: Ելլողին նորանոր իրատէներ կ'ելլեն չարագործներուն յանձնուը հրամայող բայց այդ ամեն ձայն բարբառոյ յանապատի կ'անցնին:

Յոգնութենէ, անքնութենէ և մանաւանդ հեղձուցիչ տապերէն բողբոլին քայքայուած ու ընդարմացած՝ Ալայ-պէյը և Ղարզանի գայմագամը 20 օր ի զուր սպասելէ յետոյ, հիւանդութեան պատրւակին տակ, իրենց հետեակներով խումբ-խումբ կը վերագառնան Սղերդ՝ սըրտաբեկ ու գլխիկոր: Այս պահուն, մինչդեռ Ալայ-պէյը հիւանդութեան անկողնոյ մէջ դամւած կը հեծէ, գայմագամն ալ իր հրաժարականի վրայ կ'որոճայ, Պշար աղան իրեններով՝ պաշտպան աշխրեթին հետ՝ զոգանի պաղորակ ջուրն, սերն ու կարագը, կատարեալ հանգիստ ու ապահովութիւն կը վայելէ՝ ժպիտը դէմքին և սրտին:

Աւելորդ է լսել, որ Պիթլիսի կառավարութեան հեղինակութիւնը զերօր իջած է և կրնանք սնանկ հըռ-չակիլ զայն: Ո՛չ միայն Պշար աղային, այլ և ամենէն աննշան քրդին հանդէպ անզօր ու ապարդիւն մնալու դատապարտուած են կառավարական ամեն փորձ ու ճիգ, անանկ որ այսօր քրդական աշխարհին մէջ կատարեալ անխնայութիւն կը տիրապետէ: Ամեն օր, ամեն ժամ, ամեն տեղ, նոյնիսկ կառավարութեան աչքին առջև սպաննութիւն, թալան-կողոպուտ, հարստահարութիւն կը գործւին ու կը գործւին յայտնի աշխարայ ու անպատիժ կը մնան:

Քանի մ' օր առաջ Մէհմէտ Պշար աղային տղան Ապտին օր արեւով երեք քիւրդ սպաննեց, անոնց հետ ունեցած անհամաձայնութեան պատճառաւ: Եօտ տասն օր առաջ Խաթմա ըււած գեղին մէջ երկու հայ կը սպաննուին և չորս ասորի ծանրապէս կը վիրաւորւին սեղացի քրդերու կողմէ: Ոճրագործները ձերբակալելու և պատժելու որեւէ շարժում մը չկայ: Կառավարութիւնը պարզապէս կը վախնայ և կ'զգուշանայ քիւրդին հետ չափելու, քաջ համոզուած ըլլալով որ չը պիտի կրնայ անվնաս դուրս գալ որեւիցէ դէպքէ: Թարմ սպացոյց մը: Ասկէ քսան օր առաջ, Սղերդէն քիչ մը հեռու Ալանջօք գիւղը ապաստանող 3—4 հօգիէ բաղկացած էջըլաներու խումբը ձերբակալելու կ'երթան 30 սիյարա՝ իրենց յիսնապետին առաջնորդութեամբ: Արդիւնքը աս կ'ըլլայ, որ չորս նէֆէր զոհ տալով կը վերագառնան, սև մուրի արատ մ' ալ դրօշմելով իրենց կառավարութեան ճակտին:

Նոր լուր հասաւ, որ հայ մը և իր կինն իրենց գոր-

ծով Քօճիկ Այնգար երթալու միջոցին՝ ճամբան, գաւառակին անգորրութեան և ժողովրդին պաշտպանութեան հակող երեք ղինւորներու կը պատահին. ասոնք անասնաբար ու անողբօրէն նախ կը բռնաբարեն խեղճուկ կնիկն և ապա հետերնին առած՝ շէյխին բով կը տանին և կը բռնադատեն որ կրօնափոխ ըլլայ, բայց կինը անդրբաւելի մնալով կը յաջողի տուն դառնալ...

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԵՍ

ՍԱՄՍՈՆ, օգոստոս 25

Հակակառավարչական ցոյցերու քանի մը դէպքեր տեղի ունեցան թիւրք տարրին մէջ: Ճնշուած թիւրք ժողովուրդը շատ քիչ է ընդունակ հարստահարութեան և բռնութեան դէմ՝ բողբոլու և գործնականապէս բան մը ընելու և ահա այդ պատճառաւ պղտիկ դէպքերն ալ կարեւորութենէ զուրկ չը պէտք է համարել:

Երկու շաբաթի չափ առաջ, Պօլսէն նաև մը եկաւ Տրապիզոն՝ մէջը ունենալով Համիդի թիկնապահներէն մէկը, և անկէ մինչև նեղուցը՝ այլ և այլ տեղերէ զօրք աւանելով հասաւ Պօլիս: Զինւորները, որ 1400 հօգի էին, Եմէն պիտի տարւէին: Սակայն 3—4 օր առաջ Պօլսէն Տրապիզոն դարձեցան, և նաև, որ մութին հոս հասած էր, հակառակ սովորութեան, գիշերը չը պարպեցին, վախնալով որ մութէն օգտւելով՝ փախչողներ կ'ըլլան. կ'ըստի թէ ղինւորներ Եմէն երթալ չուզելով՝ նաևուն մէջ ապստամբած, նաւապետը և Համիդի թիկնապահը ծեծած և բռնատարկած են: Լուր կայ որ այս դէպքը շատ զայրացուցած է սուլթանը: Տեսնելով այս անօրինակ ցոյցը, նա կը հրամայէ, որ թնդանթի բըռնեն նաև, սակայն պաշտի մէջ այս սքանչելի իրատէին առաջը կ'առնեն, նաևուն մէջ անմեղներ ալ գտնւելը պատճառ բերելով: Սակայն անմեղի համար մտածողն ո՛վ է: Իրողութիւնն այն է, որ ատանկ քայլ մը խոշոր սխալ կը համարուէր, իբրև դժգոհութիւնը աւելացնելու նոր առիթ: Այս նոր ղինւորները զօրքով շրջապատուած՝ դէպի Կարին փոխադրեցին և կ'ըստի թէ ցամաքով պիտի տանին Եմէն: Եմէն խրկած զօրքերուն տասն տոկոսը ողջ չէ մնացած և ստիկա ծանօթ է բոլոր թիւրքերուն: Ի՞նչպէս համաձայնէին երթալ տեղ մը, ուր միայն մահը կը սպառնար իրենց:

Երգրումի մէջ շատ սի վերկին (անհատական տուրք) չը վճարելու մտադրութիւնը կը շարունակուէր նոր կուսակալին այս մասին ըրած ջանքերը արդիւնք մը չը տւին. կառավարութիւնը շատ կասկածանքով կը նայի Երգրումի թիւրք տարրի վրայ և որոշած է ժանդարմին ոչ-էրգրումցի տարրերէ կազմել հրաման երկած է Տրապիզոնի շրջանակէն 450 ձիաւոր և հետեակ ժանդարմ ժողովել և արգէն սկսած են արձանագրել:

Վեց շաբաթ առաջ Պօլսէն 6 հատ փաշաներ Սամսոն գուրս հանւեցան՝ Պաղտատ արքայելու համար: Լուր կայ, որ հակակառավարչական են:

ՀԱՄԻԳԵԱՆ ԲՈՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՓԱՍՏԵՐ

(Եւրոպացիի մը նամակէն)

ՏՐԱՊԻՁՈՆ, օգոստոս 14

Թիւրք բնաւոր կառավարութիւնը թիւրք անխելք խուժանի հետ միացած՝ կը շարունակէ իր հայա-հարած գործունէութիւնը: Ահա նոր ապացոյցներ:

Մայիսի 24-ին իրիկունը, երբ Տրապիզոնի Ղանա գիւղի Ծինկիլա թաղի բնակիչ Յովակեան իր տուն կը դառնար, յանկարծ բռնի կողոտէն կը հասնի հըրացանի երկու դնդակ և երիտասարդը կը գլորի գետին: Ոճրագործը չէ գտնւած և չի գտնւիր ալ որովհետև կառավարութիւնը ոչ մի դրական ջանք չի ընել ատոր համար: Այդ զոհին յանցանքն այն էր, որ բիչ շատ բարեկեցիկ և կտրիճ երիտասարդ մ' էր: Համիդի երկրին մէջ միայն փշացած տարրեր կրնան հանգիստ ապրիլ ով որ իբր մարդ ապրելու ձգտում ցոյց կուտայ, նա կը հանդիպի կամ կառավարութեան և կամ խուժանի հարւածին:

Յունիսի 23-ին Տրապիզոնի Ղարի Զէֆան օղ գեղը, խոտերու վրայ նստած՝ գուրպակը հիւսէին ու կը խօսակցէին օգտփոխութեան համար գեղ եղած հայ կիներ և օրիորդներ: Մէյ մ' ալ յանկարծ կը տեսնեն իրենցմէ մին, օրիորդ Սուսիկեան, գետին կը տապալի: Պատճառը: Տրապիզոնի պէյերէն՝ Շաթըր զագէ Վափֆէթ, Նաւան և Ալի պէյերը, ուրիշ կարգ մը թիւրքերու հետ, բիչ առաջ հոնկէ անցած էին գնդակ արձակելով: Ատնք երբ կը հասնին Զէֆանօղի գլուխը՝ Սօփուգ սուլուսած տեղը, չը յագենալով մինչև այդտեղ արձակած գնդակներէն, այդ գագաթին կը սկսին ուղղակի գեղի վրայ կարկուտի նման թափել հրացանի գնդակները: Սօփուգ սուլուստ կողմերը կը փախչին կը պատասպարէին, իսկ քիչ վարը գտնուող հայ կիները զիրենք վտանգէն հեռու կարծելով, անհոգ նստած կ'աշխատէին, և սակայն բարբարոս՝ մեռնելու ալ դատապարտած պէյին գնդակը հասաւ և գետին փռեց հէգ աղչիկը, որ այրի մօրը մէկ հատիկ յոյսն ու ապաւենն էր աշխարհի մէջ և նոր նըշանած էր երիտասարդի մը հետ: Նոյն գիշերը կը վերջանայ դժբախտ օրիորդին կեանքը դառն ցուերու մէջ: Ոստիկանութիւնը ատանց ամաչելու յուզարկաւորութիւնը կը լրտեսէ՝ հասկանալու համար թէ ժողովուրդը ի՞նչ աստիճանի համակրութեամբ պիտի վերաբերուի հէգ զոհին: Կառավարութիւնը և բոլոր քաղաքացիք լաւ գիտեն, թէ որոնք են ոճրին հեղինակները, սակայն ոչ ոք ձերբակալեցաւ: Չեւականութեան համար միայն՝ թաղելու երրորդ օրը՝ կառավարութիւնը դիակը գերեզմանէն հանել տաւ և երեք պաշտօնեայ ալ գեղ զրկեց՝ իբր թէ քննութիւն կատարելու տեղւոյն վրայ և ասով վերջացաւ ամեն բան:

Մի քանի շաբաթ առաջ քանի մը թուրքեր կը բարձրանան նոյն Զէֆանօղ գեղէն մէկ ժամ վեր գտնուող կրօմիլա կոչած բլուրը, և օգին մէջ բաւական զընդակներ արձակելէ յետոյ, ասով չը գոհանալով, հըրացանները կուղղեն մօտիկ եղող եկեղեցիին պատուհաններէն ներս և բոլոր կանթեղները կը փշրեն,

դուռը և ամեն բան կը ծակծկեն... Այս ալ հաճոյք մը բարբարոսի համար:

Նաւամատոյցի հայ ճամբորդներու յանձնաժողովին նախագահ՝ հաղարապետ Նէճիպ պէյ՝ 4—5 տարի հայերը կողոպտելէ վերջը՝ պաշտօնադուրկ կ'ըլլայ և հրաման կը տրուի իրեն Ղան երթալը Սակայն մարդը իրեն հետ գործ ունեցող հայերուն արեւը քամելով 7—8000 օսմանեան ոսկի դիզած էր: Ինչպէս կրնար Պօլսէն զրկել և Ղան երթալը: Իբր թէ իր ընտանիքը Պօլիս խրկելու համար նաև կ'երթայ և այլևս նաևէն դուրս չե'լլալով՝ Պօլիս կ'իյնայ, և հիմայ կը լսենք թէ գողացած ոսկիներու շնորհիւ Ղան գնալու խնդիրն փակած՝ լաւագոյն տեղ մը կ'երթայ: Այս անխիղճ մարդը հայերէն այնքան կաշառք ուտելէն յետոյ, չամցաւ առանց վճարելու՝ հայերէ և քանի մ' ալ օտարներէ փոխ առած 2—300 ոսկին՝ փախչել սակէ. ոմանք փախչելէն յետոյ հեռագրեցին պատերազմական մինիստրին, սակայն մեղք հեռագրին դրամներուն: Նէճիպ պէյի տեղ Պօլսէն խրկած է հարիւրապետ մը, սակայն ասոր ինչ տեսակ մարդ ըլլալը դեռ չէ յայտնւած:

Յունիս 25-ին գիշերը, միւլազիմ (փոխ հարիւրապետ) Խպրահիմ պէյի տունը հիւր կ'երթայ իր դրացի նաւավար Պետրոս Տէօքմէճեան իր 12 տարու տղուն՝ Տիգրանի հետ: Հիւրին հետ միասին բաւական խմելէ յետոյ, տանտէր Խպրահիմ պէյ իր զինւորական կարողութիւնը ցոյց տալու համար, օղին գաւաթը կը դնէ խնդճ տղուն գլխուն վրայ և նշան կ'առնէ, զընդակը կը վրիպի և կը ծակէ գագաթը, և հիմա հէգ տղան ծանր վիճակի մէջ պառկած է և ազատելը կասկածելի: Այս ողբերգութիւնը կը կատարուի տան մը մէջ և շատ հաճոյք կը պատճառէ Համիդի կտրիճ սպային, որ կառավարութեան հալածանքէն ազատ ման կուգայ քանի որ զոհը հայ մ' է:

Ասկէ երկուք ու կէս ամիս առաջ Պօլիս, թիւրք մը ոստիկանութեան ցոյց կուտայ երկու յոյն երիտասարդներ, իբր թէ ատոնք են այն հայ տղաքը, որ ասկէ 11 տարի առաջ կրակ ըրին Ղանի նահանգապետ Պահրի փաշային վրայ: Անմիջապէս երկու յոյները կը ձերբակալէին, նոյնպէս այն թիւրքը որ ըրած է յայտնութիւնը: Թիւրքը կը մեռնի Պօլիս բանտին մէջ և միս տղաք հոն 40 օր պահելէ յետոյ, ամիս մը առաջ հոս կը բերուին: Տղոց մէկը Սամսոնցի Եալաբըզի օղի փափլաքիին քրոջ որդին է՝ Պօտոսաքի անունով, միւսն ալ մարզանցի է: Անկարելի եղաւ ազատել այս յոյն տղաք, թէև կառավարութիւնը կը համոզուի թէ ատոնք հայ չեն, և այս բոլորը՝ ոստիկանապետին ուզած 30 ոսկի կաշառքը չը տրուելուն համար... Օգոստոսի 9-ին մարզանցի տղան ալ կը մեռնի բանտը: Ասոր վրայ միւսի՝ Պօտոսաքիի քեռին Փափլաքի ահագին ազմուկ կը հանէ և կառավարութիւնը վստիսալով՝ կ'արձակէ Պօտոսաքիին՝ երաշխաւոր մը աննելով: Աւելորդ կ'ըլլար յայտնել որ իբր Պահրի փաշային վրայ կրակ ընողներ 11 տարի առաջ պատերազմական ատեանը անխուս տեղը դատապարտեց և տակաւին բանտը կը մնան ուրիշ երկու հայ տղաք՝ Յակոբ Գահոսէճեան և Արմենակ Գասպարեան: Համիդեան արդարութիւն:

Բ Ո Ղ Ո Ք

Ուղղված հալէպի ամզլիակամ հիւպատոսին

(... երե՛ բաներու 38 Բաղվակամ բանարկեալներէ)

Վ ս ե մ ա շ ու ք Տ է ր ,

Օսմանեան կառավարութեան մեր վրայ ի դուրս դրած ան- դադար և անտեղի հարստահարութեանց և բռնութեանց մի հարկերորդն անգամ չենք կարող նկարագրել. անոնց բա- զում կողմերու մի մասը ձեր վսեմութեան արդէն ծանօթ է: Չանձրոյթ չի պատճառելու համար և միանգամայն ան- կարող բլլալով մեր ներկայ վիճակի զարհուրելի կողմերը իրենց ամբողջութեամբ մի առ մի ի մէջ բերել, կուգանք ներկայացնել ձեր վսեմութեան անոնցմէ միայն մի քանիք:

Առաջին՝ տարիներով առանց նստարանի և առանց հացի բանտարկեալ կը պահեն, ցիւանս բանտարկեալներու և մահ- ւան դատապարտածներու հետ խառն. հազիւ վեց հազի տեղաւորող խոնաւ տեղը 12 հազի բնակեցնել կուտան. հինգ, վեց օրուան հեռաւորութիւն ունեցող տեղերէ այլե- լութեան եկող մեր ազգականներու առանց մեր երեսը ցոյց տալու՝ ապաստելով և հայհոյելով կը վաճեն, որով կը զրկինք անոնց ամենաշնչին նպաստներէն. ինչպէս դուրսը, ուր սովորական է հալածանք, կեղեքում, բռնաբարում և զա- նազան ճնշումներ, և վիրաւորանք՝ կեանքի, կրօնի և եկե- ղեցոյ դէմ, կե ա վ ս ու և այլ հայհոյանքներով, հոս ալ նոյնը կ'ընեն, և սպառնալիքներով ամենուս մերկու- թիւնը պատապարդ ու աչքի զարնող հազուադէպ կը կա- ղպան:

Երկրորդ՝ Բանտի անարդ վիճակը, դարչահարութիւ- նը, բժշկի երբէք չ'այցելելը հետզհետէ վատթարացնելու վրայ է մեր ֆիզիքական առողջութիւնը: Եթէ երբէք կի- նական միթարութիւն տալու համար քահանայի մ'՝ ա- ցելութեան դիմում ընենք, բանտի պաշտօնէութեան լու- տանքներով և անարդանօք կը պատասխանէի, և այսպիսով կը զրկուինք հոգևորականի այցելութենէն:

Երրորդ՝ Այս բոլորի համար երբ կը բողոքենք բանտի անօրէնին, ամենախիստ կերպով կ'ըսէ. — «Եթէ ձեզ հան- դիստ թողելու կամ ապրեցնելու համար հոս բերինք, սպա- սեցէք անգամ մը, և կը տեսնէք թէ դեռ ինչքեր պիտի ընենք ձեզի»: Ամենախիստ կերպով արգելած է մեզ խօսել, դրել կարգալ դուրսը գտնող մեր ազգականներու և բա- րեկամներու հետ յարաբերութիւն պահել: Այս և ատնց նման անարդար ամենախիստ վարմունքը, տանջանք և սպառ- նալիքներ մեզ կը հայեցեն ու կը մաշեցնեն: Երբ հան- դէպ ձեռք առած այս մեթոտը՝ նպատակ ունի մեզ ոչնչա- ցընել: Կառավարութիւնը հայ տարրի մէկ մասը զենքով և սրով կ'սպաննէ և մի մասն ալ, իբրև քաղաքական յանցա- ւորներ, բանտային ստակալի տանջանքներով կուզէ շնջել:

Այս ներկայ դրութիւնը ձեզ ներկայացնող 38 բանտար- կեալներ, (զանազան տեղերէ) առանց դորձէ մը տեղեկու- թիւն ունենալու և առանց բանաւոր պատճառի՝ հոս, բան- տերու անկիւնը կը հիւժենք: 120է աւելի բանտարկեալնե- րուս (երեք բանտի մէջ) վիճակը երթալով ստատկանալու վրայ է, և մենք չ'որ հացի կարօտ ենք: Հակառակ մեր վրայ դրած այսքան խտտութեանց, մենք յաջողեցանք այն դրութիւնը գրել և կը ներկայացնենք զայն ձեր վսեմու- թեան, յայտարարելով որ այս վիճակին՝ մեզ մահը կեանքէ աւելի նախանձելի է:

Արդ ներկայիս, յանուն ճնշածներու օգնող ձեր քրիս- տոնեան կայտարարութեան և յանուն մարդատիրութեան կը դի- մենք պաղատադիւն ձեզ՝ խնդրելով ձեր կարեկցութիւնը և միջամտութիւնը մեր այս անտանելի վիճակին՝ մեղմացմանը համար, լիարդոյս որ ճնշածներուս այս բողոքը անլուրի չի մնար:

1906, յունիս 25.
... Ի Բ Ա Ն Տ

(Ասրագրութիւն)

Մ Ո Ւ Շ , 10/23 օգոստոս

Լրտեսներու թիւը շատցած է. որեւէ պատրա- կով կը մտնեն գիւղեր ու տներ և կողմնակի կերպով հասկնալ կ'ուզեն, թէ ով կայ հոն օտար կամ կաս- կածելի: Քաղցն ու թշուառութիւնը պաշարած է ամբողջ ժողովուրդը: Մենք կ'օգնենք որչափ կարող կ'ըլլանք: Ծով ցաւի դէմ մեր բաշխումները չնչին են: Կը սպա- սենք օգնութեան արտասահմանեան հայութենէն:

Աւերիչ հարկահաւաքութիւնը կը շարունակուի Չեռ- նարկեցին ժողովել և բաքիէն եւրը (հին տուրք): Հացը հետզհետէ կը պակսի. գաղթը եկող գարնան մեծ չափեր պիտի ստանայ:

Տ Ր Ա Պ Ի Չ Ո Ն , 2 սեպտեմբեր

Նորութիւն մը. Օրմանեան պատրիարքին աչքը լոյս- իր «կտրուկ հրաժարականը», զոր ետ առաւ, սքանչե- լի արդիւնք մը ունեցաւ, — հոս հրաման եկած է Պօլ- սէն, որ բացի Ամերիկայէն և Ռուսաստանէն ուրիշ ա- մեն տեղ երթալու հրաման տրւի հայերուն, պայմա- նաւ՝ որ կառավարութեան մէջ յանձնաժողով մը կազմ- ւի, քննելու համար թէ խնդրատուին անձը անպատե- հութիւն մը ո՞ւնի իր ուզած տեղը երթալուն համար: Կազմած է յանձնաժողովը երեք անձերէ՝ փոլիսներու և Ժանդարմայի պետերէն և նուֆուս նազըրիէն, — ե- րեքն ալ կաշառակեր թուրքեր: Արդիւնքը արդէն տե- սանք. հոս գտնուող պոլսեցի օրիորդի մը Կ. Պօլիս վե- րադառնալու համար դիմում եղաւ և տակաւին հրա- ման չեն տար: Եւ ոչ զքի ալ՝ հաւանօրէն չեն տար, բաւական սեպելով թղթի վրայ գրւած այս նոր խա- բերարութիւնը...

Կ Ո Վ Կ Ա Ս

Ը Ն Թ Ա Յ Ի Կ Դ Ե Պ Ք Ե Ր Ը Բ Ա Գ Ի Ո Ւ Ս

Բազու, 16 սեպտեմբերի

Այս տեղ զանազան անուններով զանազան խմբակ- ներ են առաջ եկել: Նախ «Անարխիստական» խմբակը՝ որի գոյութեան առաջին արտայայտութիւնն եղաւ Բ. Գոլուխանեանցի կեանքի դէմ ուղղած փորձը և նրան վիրաւորելը, այն պատճառով որ «բուրժուա» է: Գրանից յետոյ դրանց գործունէութիւնը կայանում է միմիայն սպառնալիքներով փողեր հաւաքելու և քէֆ անելու մէջ: Այս ուղղութեամբ գործում են նաև վերջերս երևան եկած «Բոմբիստ», «Տէրրօրիստ» և այլ զանազան մա- կանուանեալներ, որոնք օր ու ցերեկով կողպուտով են զբաղւում, նման Ռուսաստանի շատ մասերում երևան եկածներին: Գժքախտաբար այստեղ գտնւածների մե- ծագոյն մասը հայեր են՝ խառն մի քանի ուսանողով և վրացիներով: Այդ խմբակները այնքան ծայրայեղու- թեան հասցրին, որ Գաշնակցութեան տեղական Կօմի- տէն ստիպւած եղաւ դրանց հետեւել ու հալածել և մի քանիսին արդէն զինաթափ է արել ու ցրել:

«Կարմիր հարկերակ» անուն մի խումբ էլ կար, որ կատարեց մի քանի ոստիկանական պաշտօնաների ա- հարեկումներ: Դրանցից վեց-եօթ հոգի ձերբակալւել

են. ձերբակալածներից մէկին ոստիկանատնից բանտ տանելիս ճանապարհին սպանել են, մնացածները ցրւել են: Սրանք բոլորն էլ ուռւներ են եղել:

Սեպտեմբերի 11-ին, քաղաքի կետրոնական կրասնափողկի փողոցում գտնւած «Սեւաստապօլ» հիւրանոցում հաւաքւած են եղել «կարմիր հարիւրեակի» մի քանի անդամներ և մի խումբ անարխիստներ: Երեկոյեան ժամը 8-ին սկսեց հրացանաձգութիւն, հայկական մասը ընկաւ սորսափի մէջ՝ ենթադրելով որ «պօգրօմ» սկսեց: Հրացանաձգութիւնը տեւեց աւելի բան մի ժամ: Բանից դուրս եկաւ, որ ոստիկաններն ու զինւորները գնում են այդ հիւրանոցներում գտնւածներին ձերբակալելու, որոնք անձնատուր չեն լինում և կրակում ու փախչում են: Ոստիկանութիւնն ու զինւորներն էլ փոխանակ փախչողներին բռնելու կամ նըրանց վրայ կրակելու, հիւրանոցի ծառայողներից մէկին տեղն ու տեղը սպանում են, երբ նա պատասխանում է, թէ փախչողների ո՛չ բնակարաններն է իմանում և ո՛չ էլ գիտէ թէ ովքեր են: Կրակում են փախչող հասարակութեան վրայ և մի բանիսին վիրաւորում: Համազարկի են բռնում ամբողջ թաղը, որ մի կողմից կրասնօփողկայա, միւս կողմից Մօլօկանսկայա, երրորդ կողմից Տօրգօվայա և չորրորդ կողմից Բօլշայա-Մօրսկայա փողոցների վրայ է նայում: Համարեա թէ ամբողջ թաղի շինութիւնը պատկանում է մի մարդու, Հասանովին, որի միայն մի տունը այնքան մեծ է՝ որ երեք փողոցով էլք ունի, և հէնց այդ տունը ամեն կողմից համազարկի են բռնում: Ոչնչից տեղեկութիւն չունեցող անկեցները շքւում, ահ ու դողի են ենթարկւում: Յետոյ մտնում են խուզարկելու ամբողջ տունը: Բայց ի՛նչ խուզարկութիւն... կատարեալ թաւան: Մտադրել են թնդանօթի ևս բռնել, բայց տանտիրոջ միջնորդութեան շնորհիւ՝ ինայել են: Որպիսի՛ մեծ արդարագատութիւն—արիւնածարաւ ոստիկանութեան կողմից:

«Պօգրօմի» և կոտորածի ծրագիրը ստուգւում է նոյնիսկ պաշտօնական աղբիւրներից, և արգէն գիշերները փողոցներում երևում են բերտանկաներով զինւած անծանօթ դէմքեր: Կրակութիւնը ծայրայեղ կրիտիքական է:

ԸՆԿԵՐՆԵՐ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ

Ռ. սօցիալ-դեմօկրատիական բանւորական կուսակցութեան Բագուի մարմնի օգոստոսի 25-ին յայտարարած ընդհանուր քաղաքական գործադուլը վիժեց: Կա ոչ միայն չը կայացաւ, այլ նոյնիսկ պատճառ դարձաւ մի շարք թիւրիմացութիւնների և բռնի գործողութիւնների բանւորական լայօններում և հասարակութեան մէջ:

Այլացեղ և բազմազան բանւորական մասաների մէջ արեան զնով ձեռք բերւած համերաշխութեան դարպախորը նորից ենթարկեց ընկի: Նորից տարածեցին աղգային և կուսակցական տարածանութիւններ՝ քաղաքի և լայօնների աշխատանքի մասաների մէջ:

Ո՛վ ստեղծեց այդ դժուրը. ո՛վ անջատեց հազիւ միացած ու կազմակերպւած յեղափոխական մասան: Այդ, ընկերներ, նեղ կուսակցական թոյնն է, որով համակւած է Ռ. Ս.-Գ. Բ. կուսակ. Բագուի մարմինը: Այդ կուսակցութիւնը ձեռնարկելով մի այդպիսի լուրջ և պատասխանատու գործի, որպիսին է ընդհանուր քաղաքական գործադուլը, աւելորդ

համարեց նոյնիսկ բանակցելու միւս յեղափոխական կուսակցութիւնների հետ: Կա ոչ միայն չի ջանայել համաձայնութիւն կայացնելու, այլ նոյնիսկ աշխատել է սպառնալիքների սակ ստիպել՝ միանալ գործադուլին միւս յեղափոխական կուսակցութիւնների բանւորութիւնը:

Բագուի մարմնի այդ սակտիկան, մեր խոր համոզմունքով պէտք է դատապարտուի ամենքից, որոնց համար թանկ են քաղաքականագէտ ստրիպած և տնտեսագէտ քայքայալ աշխատանքի մասայի շահերը: Մեւած նեղ կուսակցական փառասիրութեամբ՝ Ռ. Ս.-Գ. Բ. Բագուի մարմինը առաջին անգամը չէ, որ իր կուսակցական շահերը բարձր է դատում բանւորութեան շահերից և ամբողջ աղատագրական շարժումից:

Համարելով այդպիսի վերաբերունքը դատապարտելի և ցանկանալով մի անգամ ընդ միշտ վերջ դնել յեղափոխական տեսակէտից վնասակար՝ Բագուի մարմնի այդ կործանիչ սակտիկային, Հ. Յ. Գաշնակ. Բագուի կենտր. կոմիտէն անհրաժեշտ է համարում հրաւիրել միջկուսակցական դատարան, որ կը պարզի օգոստոսի 25-ի ընդհանուր գործադուլը և Ռ. Ս.-Գ. Բ. Բ. կուսակցութեան Բագուի մարմնի վերաբերմունքը դէպի նա: Հրաւիրում ենք մասնակցել միջկուսակցական դատարանին Սօց. Զեղափոխականների և Ս.-Գ. Հ. Կազմակերպութեան ներկայացուցիչներին:

Հ. Յ. Գ.
Բագուի կենտր. կոմիտէ

1906, օգոստոսի 28.
Բ ա գ ու լ .

ՅԵՂԱՓՈՒՍԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

IV *

Հողային խնդիրը ոռւսական սօցիալ-դեմօկրատներին ծրագրում:

Ամեն մի դոգմ, ինչքան էլ առաջին անգամից տարօրինակ թւայ մեր ասածը, իր մէջն օպօրտիւնիզմի սաղմեր ունի:

Կենդանի իրականութիւնը—բազմերանգ ու բազմաձև—ինչպէս յայտնի է, չի պարփակւում միակողմանի և խիստպէս միշտ մեռած դօգմատիզմի նեղ շրջանակում: Կա այդ իրականութիւնը շատ էլ չի նայում վերացական մտքի կառուցումներին, ինչքան էլ սրանք ամբողջացած, տրամաբանական ու սիրուն լինեն, և անխնայօրէն փշրում է բոլոր դօգմերը, եթէ մարդը իր դատողութեան ընթացքում՝ հաշի չի՛ առնում կեանքի բարդութիւնը և, ըստ կարելոյն, նրա բազմազան պահանջները: Ինքնավստահ և ինքնահաւան դօգմատիզմը յաճախ մոռանում է այդ, և այդ պատճառով էլ բաւական զգալի «պատակներ» է ստանում կեանքից.—կեանքը ծաղրի է հանում նրան, վայր է գլորում իր սիրուն, բայց անհաստատ գիրքից և թեքում է նրան դէպի իր վաղանցուկ ու յաճախ բմահաճ պահանջները, և այսպիսով հպարտ դօգմատիկներին դարձնում է օպօրտիւնիստ: Չգտելով կենսունակ լինելու սեփական գոյութեան կուռում, դոգմը կորցնում է իր հիմնական գծերը—իր բացարձակ, անողոք և երկաթէ բնոյթը—և ձևափոխւում է յարա-

* Տես „Իրօսւկ», N° 8.

կանում, այլ և իւրացնում են «պրոլետարիատի իդէոլոգիան», այսինքն սոցիալիզմը եւ ահա սոցիալ-դեմոկրատների գիտակցութիւնը լուսաւորելու հետ, որ մըթագնել էր սոցիալիստ-յեղափոխականների դէմ ունեցած թշնամութիւնից, վերափոխուում է նաև նրանց հայեացքը դէպի գիւղացիութիւնը, ինչպէս դէպի յեղափոխական մի ոյժ, կերպարանափոխուում է նրանց տեսակէտը գիւղումն անելիք պրոպագանդի և ագիտացիայի վրայ, լայնանում է նրանց հողային ծրագիրը:

Գաղափար տալու համար թէ ներկայումս ինչ են մտածում սոցիալ-դեմոկրատները հողային հարցի մասին, մենք կը բերենք մի քանի բաղաձգքներ ռուսական սոց-դեմ: կուսակցութեան վերջին «միացուցիչ» ժողովի որոշումներից: Ահա թէ ինչ է սուսած «Գիւղացիական շարժումը» հատուածի մէջ:

«Նկատելով որ հողի համար և ոստիկանական բիւրոկրատական կազմի դէմ կռիւ մղող գիւղացիութիւնը ներկայումս հանդիսանում է յեղափոխական դասակարգ... ուսու Ս. Գ. Բ. Կ. միացուցիչ ժողովը որոշում է. 1) ամեն կողմով ներգործել գիւղացիութեան վրայ, կապելու նրա անտեսական պահանջները՝ ներկայ վայրկեանի քաղաքական խնդիրներին. 2) Ստեղծելով ամեն տեղ, ուր այդ հնարաւոր է, սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպութիւններ գիւղատնտեսական բանւորութեան մէջ, միաժամանակ աջակցել նաև ամբողջ գիւղացիութեան կազմակերպւելուն՝ մի կողմից մտցնելով նրան գիւղացիական միութեան մէջ, որքան որ այդ միութիւնը անկուսակցական կը մնայ, — միւս կողմից կազմել գիւղական կոմիտէներ, գիւղական պատգամաւորների խորհուրդներ և այլն — կապելով սրանց ինչպէս իրար հետ, այնպէս էլ քաղաքի պրոլետարական կազմակերպութիւններին հետ և ձգտելով ազգել նրանց ծրագրի և տակտիքի վրայ սոցիալ-դեմոկրատներին ցանկալի ուղղութեամբ»: *

Ահա և «միացուցիչ» ժողովի հողային ծրագրի մենտեական կէտերը: Գուրս է գալիս, որ այժմ մեր սոց-դեմոկրատները պահանջում են.

1) Գրաւել եկեղեցական, վանական, ուղեւային և կաբինետային բոլոր հողերը և պետական հողերի հետ միասին յանձնել տեղական ինքնավարութեան խոշոր օրգաններին, որոնք միացնում են քաղաքային և գիւղական շրջանները:

2) Գրաւել, մասնաւոր սեփականութիւն կազմող բոլոր հողերը, բացի մանր հողաբաժիններից, և յանձնել նրանց ի կարգադրութիւն՝ ուսմակար սկզբունքներով ընտրած՝ տեղական ինքնավարութեան խոշոր օրգաններին:

Ահա այսպէս է վճռել խնդիրը «միացուցիչ» ժողովը՝ զիջելով կեանքի հղօր պահանջներին:

Այսպէս ուրեմն՝ առաջ «հողամասեր» էին, այժմ դարձան... «գրաւում»:

2ը մուսանանք սակայն ասել որ սոցիալ-դեմոկրատների «միացուցիչ» ժողովում՝ «մեծամասնու-

թիւն» կոչուող պատկառելի հատուածի ներկայացուցիչները հակած էին իրենց զիջումներով աւելի հեռուն դնալու: Նրանք պնդում էին, որ պէտք է «հիմնել գիւղացիական կոմիտէներ... դրաւած հողերի իրական կարգադրութեան համար, մինչև որ ընդհանուր հիմնադիր ժողովը կը հաստատէ հողատիրական նոր կարգեր». նրանք պնդում էին, որ երբ յեղափոխութիւնը կատարելապէս յաղթանակէ և ուսմակար հանրապետութիւնը հաստատւի, սոցիալ-դեմոկրատները պարտաւոր են «պաշտպան հանդիսանալ յեղափոխական գիւղացիութեան ձգտումներին՝ վերացնելու հողի մասնաւոր սեփականութիւնը և ջանալ բոլոր հողերը դարձնել պետութեան սեփականութիւն՝ կամ լաւ ևս՝ համայն ժողովրդի ընդհանուր սեփականութիւն»:

Այս արդէն ոչ միայն հողերի «գրաւումն է», այլ և «աղբայնացումը», կամ նոյնիսկ, եթէ կուզէք, «սոցիալիստիկացումն», «հողի ա՛յն սոցիալիզացումն», որ այնպէս յամառութեամբ առաջարկում են սոցիալիստ-յեղափոխականները և որից նոյնքան յամառութեամբ հրաժարւում են սոցիալ-դեմոկրատները: Սակայն սոցիալ-դեմոկրատները առաջայ պէս համոզած են, որ թէ հողերի «գրաւումը», թէ նրանց «աղբայնացումը» և թէ «ամբողջ հողը համայն ժողովրդի սեփականութիւն դարձնելը» պէտք է միայն նպատեն «դասակարգային կուլի ազատ դարգացումը գիւղում» (ibid.): Այսինքն, ուրիշ խօսքով նրանք ենթադրում են, որ դասակարգային կռիւր գիւղում անխուսափելի է, որ միւնոյն է՝ գիւղացին պէտք է հողային գրամագլխի գերին դառնայ, որ մինչև իսկ «ամբողջ հողը համայն ժողովրդի սեփականութիւն դարձնելը» չի կարող կատարուել գիւղի աղքատացումը (պրօլետարացումը): Թէ ինչո՞ւ և ինչպէս է այդ դուրս գալիս, մենք, ճիշտն ասած, հրաժարւում ենք հասկանալ: Բայց տրամադիր ենք կարծելու, որ այստեղ էլ դեր է խաղում հին թիթիմորը, որից նրանք չեն կարողանում հրաժարուել, չը նայած նրանց բոլոր առաջադիմութեանը՝ ուսու կեանքի իրական պահանջներն ըմբռնելու գործում: Եւ ի՞նչպէս հրաժարեն: Մարքսիստական աւետարանները ենթադրում են, որ գիւղը պէտք է քաղաքի նա պէտք է գնայ կապիտալիզմի ծառայելու և նրանից բան ստորելու: Գէ՛, եթէ նըրանք այդպէս են ենթադրում, եթէ magister dixit, ուրեմն նշանակում է այդպէս էլ պէտք է լինի, և ոչ մի «աղբայնացում» և «սոցիալիզացում» ոչ միայն չեն փրկի գիւղացիութիւնը գրամատիրութեան շղթաներից, այլև, ընդհակառակը, նրան կը բերեն կը հասցնեն «դասակարգային կուլի ազատ դարգացմանը գիւղում»: Մի խօսքով մարդու ճակատի գրածը չի ջնջւի...

Թո՛ղ այդպէս լինի. թո՛ղ սոցիալ-դեմոկրատները շարունակեն միլիթարիզմ որ իրենց հողային նոր ծրագրով նրանք ամենեւին չեն աղարտում իրենց դոգմի «մաքրութիւնը», առաջայ պէս հաւատարիմ են մնում Մարքսիզմի հիմնական կէտերին: Կարևորն այդ չէ՝ կարևորն այն է, — կարևոր ոչ թէ սոցիալիստ-յեղափոխականների ինքնասիրութեան, այլ ուսու յեղափոխութեան

* Այս եւ յետագայ բաղաձգքերը մեզ վերցրինք Լեյնինի բրօշուրի յաւելածից, որ կոչուում է՝ «Տեղեկագիր» Ռ. Ս. Գ. Բ. Կ. միացուցիչ ժողովի», Մոսկվա, 1906:

պատժութալ ըլլալով կամ անպատասխանի թողնելով և կամ Իսթիլամի ապարդիւն դրուութեամբ յետաձգելով և առ առաւելն՝ կեդրոնական Վառավարութիւնէն առ գաւառական ուղղեալ հրամանագրոց անգործադրելի մնալովը՝ մոռացութեան մէջ թաղւած են, առանց դարձան տանելու ժողովրդեան կրօն տառապանաց:

Իրաց այս աղէտալի և անհանդուրժելի վիճակին ամենամեծ պատճառ՝ հաւասարութեան գաղափարին Իսլամ ժողովրդեան մէջ չընդհանրանալն և արդարութեան անխտիր չգործադրելն է: Գաւառական վարչութեանց գլխաւորաբար ստորագաս պաշտօնէութեան մէջ մուտ գտած ապիկար անձինք՝ տգիտութեամբ, նախապաշարմամբ և զօջաբաղութեամբ՝ ո՛չ հաւասարութեան սկզբունքն ընդհանրացնելու գործին մէջ յաջողակութիւն ցոյց տւած են, և ո՛չ ալ արդարութիւնն անխտիր մատակարարելու տրամադրութիւն, մինչդեռ իրենց նւիրական պարտականութիւնքն էին ասոնք, ինչպէս մեր նորասպակ Սուլթանն ալ իւր Խաթիթը Շէրիֆին մէջ բացայայտ կերպիւ կըսէ.

«Մեր միակի փափաքն ու մտածմունքըն է ազատութեան, անգործութեան և արդարութեան բարիքն առանց բացառութեան մեր ամեն հպատակաց վայելել տալ. քաջաշոյս և աներկ միտեմք որ Մեր Տէրութեան Նախարարներն և ամէն պաշտօնատարներն ալ մեր օրինակին հետեւելով՝ այս բաղձանաց կատարմանը պիտի գործակցին»:

Չեր յանձնախումբը կը կարծէ թէ՛ յիշեալ խաթիթին հրատարակութեան վրայ, ճիշտ այն միջոցին, որ Վայսերական Վառավարութիւնն երկրին քրիստոնեայ ժողովրդոց վիճակին բարեօրումն իւր բոլոր հոգածութեան նիւթ ըրած է, ժամանակ է որ 1872-ի ընդհանուր Տեղեկագրի պատրաստութենէն ետև՝ հարստահարութեանց համար գրւած թագրիրներուն սոյն հաւաքածոյ ցուցակը՝ յիշեալ Տեղեկագրի պատճէնին կցելով՝ Ազգային կեդրոնական վարչութեան ձեռք մատուցելի բարեխումբ Վառավարութեան, և խնդրելի որ վերոյիշեալ հարստահարութեանց խաղառ բարձմանն համար շնորհ ընէ նկատողութեան առնուլ գանձք և պարունակած խնդիրներն ի գործ դնելը:

Տարակոյս չկայ որ Ազգային Պատրիարքարանն զԲ. Դուռն այսչափ զբաղեցուցած չպիտի ըլլար իւր գանգատանաց և բողբոյ թագրիրներով:

1. Եթէ ներկայ չարեաց իբր դարման՝ Բ. Գրան երբեմն ձեռնարկած բարեկարգութիւններն աւելի ընդարձակ հիմանց վրայ դրւած ըլլային, և՛ գաւառական պաշտօնէից մէջ անձեռնհաս և մոլեռանդ անձինք չգտնելով՝ անընդհատ գործադրէին, նա մանաւանդ՝ եթէ արդէն բամբասեալ բնիկները պաշտօնէութեան կողմէ չըլլային, որք հայ ժողովուրդը ճնշեալ տկար և աղքատ պահելու բնական հակամտութեամբ՝ միակերպ աղէտ են թէ՛ երկրին և թէ՛ մեր ժողովրդին և եթէ երկրին բարիքը խորհող և կրօնական ու բազարական անխտրութիւնն իրապէս ի գործ դնող ձեռնհաս պաշտօնեայք ա՛լ առանց յանցանաց պաշտօնանկութեան ենթարկելէ ազատ մնալով՝ իրենց ձեռք առած բարեկարգական միջոցները շարունակել կարենային:

(Այս կարգի պաշտօնէից ազատամտութիւնը միշտ իւր արդիւնքը տւած է, և Պատրիարքարանի արձանագրութեանց մէջ ալ իւր հետքերն ունի: Ս. Պատրիարքի մասնաւոր գրութիւնք իսկ բաւական եղած են՝ արդարակորով պաշտօնէից՝ կարևոր խնդիրներ կարգադրելու և զրկելոյն հատուցումն ընելու):

2. Եթէ վիլայէթի, Սուլթանարըքի և Գայմազմուլութեան Արքունի ժողովոց կազմութիւնն աւելի ժողովրդեան վստահութիւնը գրաւելու եղանակաւ կատարէր, անոնց անդամոց բաշխումը՝ տեղոյն բնակիչ գանազան Ազգաց թուոյն համեմատութեամբն ըլլար, և հայ անդամոց ընտրութիւնը մեր Ազգային գաւառական վարչութիւններէն ծագումն առնուր:

(Բարեբաղդ եմբ ըսելու թէ՛ վեհափառ Վայսեր իրատեով մեր Ազգին շնորհեալ Սահմանադրութեան համաձայն՝ մեր Ազգային գաւառական վարչութիւնք՝ մինչև իսկ գիւղականք՝ սահմանադրապէս կազմակերպեալ և ժողովրդական քեհարկութեամբ ընտրեալ ըլլալով ժողովրդին համարատու են և ըստ այնմ անոր վստահութիւնը լիովին կը վայելեն):

3. Եթէ մեր գաւառական Ազգային վարչութեանց և Առաջնորդաց առ Տեղական Վառավարութիւնս ուղղած խնդիրներն ու դիտողութիւններն աւելի լրջօրէն նկատողութեան առնուէին տեղական աստեաններէն, որով ի Պօլիս գանգատներ տեղալու և Պատրիարքարանին ու Բ. Գրան այսչափ տագնապ պատճառելու տեղի չմնար:

4. Եթէ քրիստոնէից վկայութեան կնճռոտ խնդրոյն լուծման գոնէ ամենաբարձրն եղանակն ի գործ դրէր այն է՝ ոչ-մահմետականաց բոլոր առևտրական, ոճրագործական և կալւածական դատերն ամեն պարագայի մէջ Նիլամի ատեաններուն առջև դատուէին:

5. Եթէ՛ տեղ տեղ բանացող քրդերն, աւշարներն ու Տերեպէյի թուրքերն իրենց որջերէն հեռացուցելով պատժուէին, և ապատար վրանաբնակները հպատակ գիւղաբնակներ դառնային. եթէ հայ հողագործին յափշտակեալ արտ, կալւած և այլ սեփականութիւնքն իրեն վերագարձէին, և գանի՛ կեղեքող ձեռքերէ, տրոց ծանրութեան և անիրաւ պահանջումներէ դերձ պահելով, հող ունենալու իրաւունք, աշխատելու դիրութիւն և ձակտին քրտանց արդիւնքը վայելելու ազատութիւն տրւէր իրեն:

Այսուամենայնիւ մեծայոս եմք մեր նորասպակ Օգոստափառ Սուլթանին հայրական ջանից և հոգածութեանց վրայ, բանզի այս Ահհապեան երկրին աղէտը մատնանիշ ցոյց կուտայ իւր բարենշան Խաթիթին մէջ ըսելով թէ՛

«Մեր կայտագն ապալից վիճակն օրինանաց թերի գործագրութեան էն և վարչական գործոց մէջ իւրաքանչիւրին անձնական հաճոյից իբրև կանոն բըռնուելէն յաւաքեկած է...»

Եւ թէ՛ «Այսուհետև կարող և ձեռնհաս անձինք պաշտօնի պիտի գործածուին...»

Թէ՛ «Ամենաստիճանի պաշտօնատարք պատասխանատու պիտի լինին...»

Եւ դարձեալ թէ՛ «Մեր գատարանաց տառապանքն անհրաժեշտ է իրենց անհրաժեշտութեան համար...»

կաւելին անհատական իրաւունքներն ապահովելու կարող չըլլալն՝ օրինաց կանոնաւոր ապէս և յարատեւութեամբ չգործադրելէն յառաջ եկած է...

Բարձրէն եկած այս խօսքերուն յուսադիր՝ քաղցր է մեզ հաւատալ թէ՛ ապագային մէջ այլևս հարստահարութեանց այսպիսի հաւաքածոյներ պատրաստելու նիւթ չպիտի ունենանք: Վասն զի Բ. Գունն ի հարկէ մեր վերոյիշեալ խնդիրներն այս անգամ աւելի ուշով նկատողութեան պիտի առնու և փութով գործադրէ: Անոնց գործադրութիւնն՝ ամեն տեսակ զեղծմանց և հարստահարութեանց աղբիւրը ցամբեցնելով՝ գաւառացի հայուն ինչքը, պատիւն ու կեանքը պիտի ազատէ, ինչպէս և երկիրն յառաջգիւծութեան շաւղին մէջ դնելով՝ օր քան զօր պիտի բարգաւազէ զայն և հարստացնէ:

Հայ Ազգն՝ իւր տառապանաց բարձմանն ակնկալու՝ վերտողեալ միջոցները կառաջարկէ, վասն զի արդարութեան և հաւասարութեան շնորհն անխտիր վայելելու իրաւունք ունի թէ մահմետական և թէ ոչ-մահմետական միւս հպատակ Ազգաց չափ: Վասն զի հայն

իւր դարաւոր հաւատարմութեան անժխտելի փորձեր տւած է անդադար կայսերական կառավարութեան հայն՝ իրեն գծւած սահմանին մէջ՝ ամէն կարելի ծառայութիւն ինքնայորդոր մատուցած է միշտ Օսմանեան Պետութեան. և վերջապէս հայն՝ իւր ապագայն այս երկրին ապագային մէջ կը փնտռէ, և իւր ամէն խնդրածն իրեն և երկրին միապէս օգտակարն է, համաձայն իւր Օգոստոսիաու Վեհապետին բարի դիտաւորութեանց:

Չեր Յանձնախումբն, իւր պաշտօնն այսպէս կատարելով, կաղաչէ որ եթէ երբէք իւր տեղեկագրին մէջ թերութիւնք նշմարէ Ազգային Ժողովք՝ ներողամիտ լինի, ի նկատի ունենալով որ սոյն գործին համար սահմանեալ ութօրեայ կարճ միջոցը ժամանակ չէր թողուր նիւթապէս ասկից աւելին պատրաստելու:

17 սեպտ. 1876.

Ստորագրութիւն.

Մասթոս եպիսկոպոս Իգնիլեան (ասեմապետ), Կարապետ եպիսկոպոս Սերոբեան, Յովհաննէս Խանաւայ Մկրեան (պսիւրկն փոխանորդ), Յ. Մէրեւ-Գիւլի (ասեմապետ), Տ. Կէսիմապետան, Կ. Ա. Երթիւնեան (խմբագիր «Մասիս» լրագրոյ), Ա. Պ. Պ. Փափագեանց (Տեղեկաբեր):

Թ Ե Ր Թ Օ Ն

Գ Ե Ր Ե Զ Մ Ա Ն Ա Գ Ա Ր Զ Ն Ե Ր Ը

ՆԻՒՐ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈՒՌԹԵԱՆ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒՆ

Նահատակւածներու շատ մը դիակներ կան ֆինլանտական ծոցին մէջ: Աւերջին օրերս, ալիքները Պետերօֆի մօտ ափ են հանած 11 դիակներ, որոնց զտւիւնները պարկերու մէջ էին փաթթուած և կտրծքերուն վրայ գնդակներու վեղբեր կային:

Հետագիր Պետերբուրգից (3 հոկտ. 1906)

Ահա նորէն եկինք եմ Անոնք՝ հոկայ Ծարաւիները դիւցազմական մահերում՝ Հայրենամուտէր ընդհարումներու Ուխտեալները, Նախապլանները, Անմահները... Եկինք եմ Անոնք ծովի յատակներէն, մոխրագոյն ծովառններու վրայ, Ու բաշերուն հետ իրենց ծակուած կտրծքերը թնդամօթներուդ երախներուն ցցած՝ Մահէն պայծառացեալ հայուածքներով Երկրովի սաղմոսը կը շնփորեն պարխուպներուդ շուրջը...

Եկինք եմ Անոնք, ծովէն թարմացած ու մահէն զնդեցկացած՝ Մահապարտները Երէկին ու Աստուածները Այսօրուան, Իրենց ամխոցելի մարմինները անգամ մ'ալ, ու հագալ անգամ, Ո՛վ Արքայ, ո՛վ Դահլիճ, ո՛վ Լէնդրայրասպան, Կառախմատներուդ, կախաղաններուդ և մահուան սլոններուդ ընծայարերելու...

Անոնք այլևս չեն յորջորջվիր ո՛չ Շմիդտ, ո՛չ Կալայեվ, Ո՛չ Տէր-Մկրտչեանց, ո՛չ Կոնօվիլիաննիկովա, ո՛չ Մագուրիմ... Անոնք պատասխանն են յագեցած ծովին ու պատգամները անգոր մահիլն, Անոնք չեզոքութիւններն են Զինուորական Ատեաններուդ արևմաբու, Անոնք Արևներն են, որոնք Դու հրացաններովդ սպանած կարծեցիր, Ու այսօր ծովէն վերարշաղուսած, աւելի պայծառ, նորէն քեզի՛ կուգան, Եւ դու Անոնց լուսաւոր մայրածքէն Կայէնիմ պէս կը փախչես, Բայց Անոնք քեզի պիտի սպասեն պալատիդ առաջ ու պարխուպներուդ տակ, որպէս պահակ Բոլոր առաւօտներուն ու բոլոր գիշերներուն հետ մտերմաբար, Ահեղ ու անխոցելի բանակին Գերեզմանադրծներու, որ ծովերէն պիտի գայ, Որպէս փոթորիկը յաղթական, ու որպէս դատաստանդ վերջին, Ու դու քո հեռաւոր խուցէդ Անոնց քայլերուն ծայրը պիտի առնես, Ու ակամջալուր պիտի ըլլաս Անոնց մահէն հզօրացած Զայնիմ, Որ այլևս Արդարութեան ծայրն է, Հաշիւիմ ծայրն է, Աստուծոյ ծայրն է, Ու դու Աւագամիներէդ լքուած՝ սարսափէն պիտի գալարելիս. Իսկ այդ Զայնը պարխուպներդ պիտի ծամէ իր պողպատէ ծնօտներով...

պուլժեան X Կ. Կօմիտէի կողմից, օգոստոսի 9-ին Իլիմկա գիւղում եմթարկելով տէրրորի:

Արդ, զգուշացնում ենք զանազան խաչագող եզօր Օրդոնեմենրիմ՝ յետ մնալ այդ տեսակ յամողում և զազրելի քայլերից, և միաժամանակ յայտնում ենք, որ ոչ ոք այդ օրինակ Օրդոնեմենրից զերծ չի մնալ Զ. Յ. Դաշնակցութեան նոյնօրինակ պատժից:

Զ. Յ. Դ. X. Կենտր. Կօմիտէ

Ն Ի Ի Ր Ա Տ Ի Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Արեւմտեան Ռուսիոյ ստացած է՝

Ջ ի ց եր ի ա.—Ներ երկու Բորից 10 Ժրան: Ռ ու ս ա ս ա ն.—Դրամ՝ կօմիտէից 7500 Ժրան: Գ եր մ ա ն ի ա.—Դրամեալ Ա. Գ. ի միջոցով (Ն.Լ. Դաւանակցութեան 90 մար, Վարանդայի օգտին 33 մար) 151 Ժր.:

Ե գ ի պ ս ո ս.—Գանիտէ՝ Ռ. Իրչասուէ Զ. Բայազաի միջոցով՝ (1 անգլ. ոսկի) 25 Ժր. 50 սանս. Ըղոն. գումար 7686 Ժրան 50 սանս.:

Մրգաստի կենտր. Կօմիտէ՝

Շարունակութիւն N° 9-ի:

ԲԱՂԱՎԱՐԱՍԻ ՇՐՂ. Թառ զիւղ 30, Բաղաւանայից 169. 62, Բաղաւանայի 762. 30, Թառ զիւղ 33. 45: Գումար 995 ր. 37 կ.:

ԲԱՍՍՆԻ ՇՐՂԱՆ՝ Հեռեւեալ գիւղերից՝ Բասալի 1994. 10, Գիսարան 584. 76, Յամալ 74. 80, Բոնայ 20. 36, Կորաեւն 26. 70, Անանուն 48, Ջրարի 51. 90, Գեակ 129. 74, Միգր 30. 65, Կամուր 67, Արօր 206. 15, Շախուեր 105. 55, Ուկիլանո 76. 60, Ապրաւամ 301. 53, Մեծեյիտայ 82. 31, Իմակ 74. 60, Տերեւաւար 109. 93, Կեղակ 120. 85, Իլին 22. 20, Փոնդեյիտայ 123. 15, Կարաւակ 31. 5, Սաման 87. 15, Անդաղար 33. 75, Արազամ 10. 20: Գումար 4413 րուբլի 6 կոպէկ:

ԲԱՐԱՆԵՐԻՆԻ ՇՐՂ. Հեռեւեալ գիւղերից՝ Սմբարարեղ 379. 19, Աւարայր 95. 85, Իրանդակ օձաւար 59. 47, Արմա 57, Շաւարան 260. 12, Դաւեսաւայր 27. 15, Հայիկան 60. 34, Միգրակ 337. 5, Մեղրաձոր 15. 60, Եւս 4. 95, Կարմալիար 160. 25, Մրալայր 16. 70, Գեակ 10. 30, Հնոց 10. 55, Բլուր 9. 80, Ջրակ 14. 20, Անան 31. 30, Կայարան 6. 5, Բարարեղ 275, Լեւնալար 66. 45, Գուս 5. 5, Վրէժ 7. 15 Կ. Տալան Բաղալ 789. 55, Կ. Տալանի քրպանից 24, Միգրակ գիւղից 10. 30: Գումար 2733 ր. 37 կ.:

ՀՈՒՍԻ ՇՐՂԱՆ՝ Հեռեւեալ գիւղերից՝ Հովիտ 646. 85, Շոմր կամ Պրաձոր 483. 10, Ագրակ 203. 25, Մեծաւանուր 47. 1, Շէկ 100, Կիր 16, Կեղակ 11. 15, Կարպաս 57. 20, Կերեւեր գիւղից՝ Ջրից 750, Չոյից 500, Ա. Ա. ից 100, Յոյից 50, Արօրից 50, Աւօրից 100 Կ. Ա. Օ. Ե. ից 5, Մուանդիտայ 500: Գումար 3669 ր. 56 կ.:

Ընդամենը գումար 55951 ր. 26 կ.:

Ճամօթ.—Ներառուած են ներկայ ցանկէն մաս մը —1903 սկսած 15—1 փետր. 1904—Նրատարակած էր 1904 տարւան N° 7 «Գրօշակով» և որով զուտըն էր 3990 րուբլի և 20 կոպ.:

Պալանկան Կեդր. Կօմիտէ՝

Յիլիպի կօմիտէի՝ մարտ 25-էն մինչև 7 օգոստոսի: Գարցնի պնակի հասոյթ 5 լէի, Ինկերական Երեկոյթի ի նպաստ բանասարկեալներու 36, Բանասարկեալներու ինպաստ ներկայացում 178. 85, Ապառ ինքերէ 57, Վ. Մանուկեանի ստակերներուն երկու խումբէն 122. 50, Վարդգէս իւ. 19. 50, Օր. Կարմիր խաչի ր. սանձակէն 15, Թ. Պաղարեղի Բիհայի իւ. 25. 50, Հրայր իւ 33, Օրդ. Սօսի-Այժման իւ. 32. 50, Պորխալեանի Շմանկեան իւ. 220. 10, Հիւրում Գաղիկ իւ. 52, Տարոն իւ. 22, Օր. Կարմիր խաչի ա. սանձակէն 10, Օր. Կարմիր խաչի դ. սանձակէն 12, Վասպուրական իւ. 68, Հիւրում-Գաղիկ իւ. 39, Օր. Կարմիր խաչի ր. սանձակէն 28. 50, Օր. Սօսի-Այժման իւ. 13, Օր. Կարմիր խաչի գ. սանձակէն 17, Արաման իւ. 64, Արեւիկան իւ. 26, Հրայր իւ. 39. 40, Տարոն իւ. 21, Լարան: գոյացած հասոյթ 11. 55, Յար. Փաշայեանէ 6. Կ. Կ. 100, Վարդան Մամիկոնեանէ 20 լ. ոսկի: Գումար 1294. 60 լէի:

ՊՐԱՅԻԱՅԻ Ենթակօմիտէի՝ Արարանի հասոյթ 1000 Ժրան, Երկար 2. Սոխակ 8, Արագիլ 5, Մեղր 5, Բազէ 5, Ապաման 10, Վիթիւարի 4, Հայրակ 5, Շանթ 5: Գումար 1049 Ժրան:

ԴԱՆՈՒԹ Ենթակօմիտէի՝ ապրիլ. մայիս և յունիս մուսի, Արարան ընթացարանի հասոյթ 479 Ժրան 65 սանս. Տիկ. Կարմիր խաչի ցանձակէն 114. 95, Կարին իւ. 21, Արմա իւ. 21, Մերդ-Արթիւր իւ. 27, Վարազ իւ. 33, Կոր դար իւ. 40, Չիլանակ իւ. 18, Ֆեդայի իւ. 24, Կեղար իւ. 16, Տրպա իւ. 24, Հազար իւ. 39, Արարան իւ. 15, Ապրակ իւ. 55, Տարոն իւ. 23, Մասիս իւ. 52, Տիկ Արմա իւ. 16. 50, Գայլ իւ. 21, Վանան: 5, յունիս, փետրար և մարտ ամիսներէն ցանձակած ապառիկներ՝ 586. 65: Գումար 1631. 75 Ժրան:

ՎԱՍՅԻ Ենթակօմիտէի Վերանի իւ. 104 Ժրան, Արմա իւ. 71. Տարոնի իւ. 27, Տարոն 34, Գայլ 75, Արեւակ 29, Արարան 60: Գումար 400 Ժրան:

Ընդամենը գումար 3080, 75 Ժր., և 1294, 60 լէի:

Վ. ի յ Վ. ի յ Վ. ի յ յունիս՝ մայ.—սեպտ. նիդայի 375, դան., Յոյակ 180, Ջաւէն 485, Վարդգէն 170, Հոուտն 25: Գումար 1235 դան.:

Հ Ա Յ Յ Ե Ղ . Դ Ա Շ Ն Ա Կ Յ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Կ Ն Ե Ր Ը

Table with 3 columns: Item number, Item name, and Price. Includes items like 'Ապաստեալական ոգի', 'Յեղափոխական կեանքից', 'Գաղթի սպարան', etc.

Մ Ե Ծ Ա Գ Ի Բ Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ն Ե Ր

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶՏԱՄԱՐՏԸ — ալլէգորի — հատը 1 Ֆր. ԿՈՋԱԿԱՅԻՆ ՍՄՐՍԱՓՆԵՐ (Ֆրանս. ծանօթութեամբ) — 50 ս.

Սերոբի, Թորոզով, Պետոյ, Սերոբի և որդոց, Խանի, Կարոյ, Հրայրի, Բրիտանիոյ, Բարկէնի, Վահանի, Կայծակի, Հատը 50 սանտիմ, լակ սերին (13 հատը) 5 Ֆր.

Բ Ա Յ Ն Ա Մ Ա Կ Ն Ե Ր

«Հայկական ազատամարտը», «Յիլանդիա-Կովկաս» (ալլէգորի) և հետեւալ յեղափոխական հերոսների պատկերներով.

Վարդգէնի, Սերոբի, Պետոյ, Գորզգէնի, Արարանի, Կարոյ, Սերոբի և որդոց, Հրայրի, Վահանի, Բարկէնի, Շահէնի, Բրիտանիոյ, Կայծակի, Պետոյ, Խանի, Թորոզով, Թաթուլի:

Սերին (20 հատը) 1 Ֆր.

Դիւնի «Գրօշակի» խմբագրութեամբ, Ժըննի: